५५ क्र.नं. ५८

कायस्थ परभू धर्मादिर्शः ग्रंथोपनामकेन कृतः

(१५) नं. धर्मशास्त्र

3.2

✓ 3353

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. " Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

का. श्रीगणेशाय नमः ॥ प्रणम्य परमात्मानं नीलकंठो विचक्षणः ॥ अथोपनामकः सूरिर्विनायक
१ तनूद्भवः ॥ त्र्यंबकादिगुरून्नत्वा सर्वज्ञान्स्वार्थपारगान् ॥ सतां मनः प्रमोदाय दुर्मदोन्मादशांत
ये ॥ भगवद्व्यासतात्पर्यं तद्वृत्त्यैव प्रकाशयन् ॥ कायस्थपरभूयोग्यधर्मादर्शं करोम्यहं ॥ तत्रैकः
कायस्थः सकलनिबंधादिग्रंथेषु प्रदर्शितः ॥ माहिष्यवनितासूनुर्वैदेहाद्यः प्रसूयते ॥ सकाय
स्य इति प्रोक्तस्तस्य कर्म विधीयते इति। अ[illegible]ष्या क्षत्रियवैश्यजातीयोभयसंगमजाया
वनिता तस्यां वैदेहजातीयवैश्यब्राह्मणी[illegible]नवत्यादितः। ननु माहिष्यस्य वनितायामभि ६
स्यर्थः ॥ एतत्समाससूचनार्थे वक मलकरे[illegible]द्वाचार्याद्रिशिरोमणिकृता च माहिष्यादृत्युक्तं ॥
अस्योत्पत्तिप्रकारश्च सह्याद्रिखंडे तत्र[illegible]। [illegible]तद्वीनकोक्तिः ॥ गृहस्योत्तरदेशेतु आस्ति दा
ल्भ्यपुरं महत् ॥ तत्रावसद्दाल्भ्यमुनिर्भेदाद्विष्यगणैर्वृतः ॥ तत्रैवासन्महाप्राज्ञा नानाकवि
विद्यारदाः ॥ परक्षेत्रोद्भवाश्चैव द्विजशुश्रूषणे रताः ॥ मिथो विवाहकर्तारो दाल्भ्याद्दाल्भ्यप्रभा १
वत इति ॥ तथैव नरसिंहपराशरे वेदव्रतं प्रतिरामवाक्यं ॥ माहिष्यवनितासूनुर्वैदेहाद्यः प्रसू

(1B) यते॥ सकायस्य इति प्रोक्तः शूद्रेभ्योप्यधमो मत इति॥ अपरोपि तत्रैव॥ कायस्थश्चापरः प्रोक्तः सिंध
तीरनिवासकः॥ दाल्भ्याश्रमे मया दृष्टो लिपिलेखनतत्परः॥ वेदव्रत उवाच॥ कथं दाल्भ्याश्रमं प्राप्तः
कायस्थो लिपिलेखकः॥ तन्ममाचक्ष्व भगवन्मायामानुषविग्रह॥ राम उवाच॥ पुरा रामेण निहतः
कार्तवीर्यो महाबलः॥ तदा माहिष्मती लोकाः पलायनपरा भवन्॥ माहिषेयस्य कन्या तु सुरूपा
तनुमध्यमा॥ दाल्भ्याश्रममनुप्राप्ता त्राहि [illegible] वादिनी॥ तदा दाल्भ्यो महातेजाः कृपयाक्लिन्न
मानसः॥ एहि बाले मम भवनं तव त्राणं भविष् [illegible] प्रभृति सा तत्र वासं चक्रे चिरं मुदा॥ कन्यां त्वे
स्थापयामास दाल्भ्यो वेदविदां वरः॥ कदाचिद्दै [illegible] न वैदेहाख्यस्य संगतिः॥ वेदव्रत उवाच॥ कोसौ
वैदेहकस्तत्र कथं तस्याश्च संगतिः॥ तन्मम [illegible] य रामराजीवलोचन॥ राम उवाच॥ ब्राह्मण्यां
वैश्यतो जातो वैदेहो नामतः किल॥ तीर्थार्थी पर्यटन्पृथ्वीं तीर्थस्नानार्थमागतः॥ मार्गे दृष्ट्वाश्रमं
पुण्यं नानाद्रुमसमाकुलं॥ नानापक्षिसमाकीर्णं मत्तकोकिलनादितं॥ सुच्छायं सुतलं रम्यं नानापु
ष्पसुवासितं॥ श्रमापनोदकं दृष्ट्वा वासं चक्रे तिहर्षितः॥ कदाचित्सफलपुष्पार्थं समायाता सुकन्य

(४)

का- का॥ सा दृष्टा तेन स श्रोणीनवयौवनशालिनी॥ सुकेशी चंद्रवदना वृत्तपीनघनस्तनी॥ सुनासा
२ कुंददशना सुखदा पद्मलोचना॥ बिंबोष्ठी तनुमध्या च मत्तद्विरदगामिनी॥ मुखपद्मसुगंधेन पुष्पो
च्चालितषट्पदा॥ करपल्लवकांत्याहि जितकोमलपल्लवा॥ चित्रवस्त्रपरीतांगी पुष्पहारविभूषिता॥
कर्णायत्तसविन्यासजितहेमविभूषणा॥ एकाकिनी वने दृष्ट्वा मदविक्लवमानसः॥ सापि तं चारु
सर्वांगं दृष्ट्वा कामेन पीडिता॥ एवं तौ संगतौ तत्र कामकौतुकविमोहितौ॥ तस्मात्तस्यां तदा जातः काय
स्थापरनामकः॥ तदा दाल्भ्येन सा पृष्टा कस्मात्तवसुतोभवत्॥ तन्मामाचक्ष्व कन्याद्य याथातथ्यं
ममाग्रतः॥ कन्योवाच॥ कश्चिद्वैदेहको नाम तवास्मम पद्खरो॥ आगतो मुनिरूपेण सिंधुस्नाना
र्थमादरात्॥ तत्संगाज्जनितः पुत्रो रूपौदार्यगुणान्वितः॥ पालनीयः प्रयत्नेन पुत्रोयं तु त्वया मुने॥
तदा प्रोवाच स मुनिः परक्षेत्रोद्भवः सुतः॥ परभूरिति संज्ञा च लोके ख्यातिर्भविष्यति॥ प्रोक्ते यं जीवि २
कानेन कर्मतस्य विधीयते॥ लिपीनां देशजातानां लेखनं स समाचरेत्॥ गणकत्वं विचित्रं च बीजपा
टीप्रभेदतः॥ अधमः शूद्रजातिभ्यः पंचसंस्कारवानसौ॥ अष्टमां गत्यमाद्यस्यात्तन्नामकरणं तथा॥

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

2A

अन्नप्राशनचौलेचविवाहः पंचमः स्मृतः॥ चातुर्वर्ण्यस्य सेवा हि लिपिलेखनसाधनं॥ व्यवसायः शि
ल्पकर्मतज्जीवनमुदाहृतं॥ शिखां यज्ञोपवीतं च वस्त्रमारक्तमंभसा॥ स्पर्शनं देवतानां च कायस्थोऽपि वि
वर्जयेत्॥ अत्र प्रथमकायस्थः विवाहितायां व्यभिचारेण जातः॥ द्वितीयस्तु अविवाहितायां जात इति भे
दः॥ क्वचित्तृतीयोप्युक्तः॥ मृतकायस्थभार्यायां परेण व्यभिचारत इत्यादिना॥ कायस्थाद्य इति कायस्थो मा
हिष्यवानिते स्याद्युक्तः॥ आद्यपदेन व्यभिचार[जन्यत्वेन] तत्सजातीयस्तत्प्रभृतिर्ग्राह्यः॥ कमलाकरेण
तु अन्यदपि कायस्थद्वयमभिहितं॥ अथ काय[स्थोत्पत्]तिः पाद्मे सृष्टिखंडे॥ सृष्ट्यादौ सदसत्कर्मज्ञप्तये
प्राणिनां विधिः॥ क्षणं ध्याने स्थितस्तस्य सर्वकायाद्विनिर्गतः॥ दिव्यरूपः पुमान् हस्ते मषीपात्रं च ले
खनीं॥ चित्रगुप्त इति ख्यातो धर्मराजसमीपतः॥ प्राणिनां सदसत्कर्मलेख्याय स नियोजितः॥ ब्रह्मणा
तीन्द्रियज्ञानी देवाग्न्योर्यज्ञभुक् सदा॥ भोजनाच्च सदा तस्मा आहुतिर्दीयते द्विजैः॥ ब्रह्मकायोद्भवो य
स्मात्कायस्थो जातिरुच्यते॥ नानागोत्राश्च तद्वंश्याः कायस्था भुवि संति वै॥ स्कांदे रेणुकामाहात्म्ये॥
एवं हत्वार्जुनं रामः संधाय निशितान् शरान्॥ अन्वधावत्ततान् हंतुं सर्वानेवातुरान्नृपान्॥ केचिद्

३

का॰ गनमाश्रिस्यकेचित्पाताऊमाविद्वान्॥ सगर्भाचंद्रसेनस्यभार्यादाल्भ्याश्रमंययौ॥ ततोरामःसमायातोदा
२ ल्भ्याश्रममनुत्तमं॥ पूजितोमुनिनारामोह्यर्घ्यपाद्यासनादिभिः॥ ददौमध्याह्नसमयेतस्यभोजनमादरा
त्॥ रामस्तुयाचयामासहृदिस्थंचमनोरथं॥ याचयामासरामाख्यकामंदाल्भ्योमहामुनिः॥ ततोह्योपरम
प्रीतोभोजनंचक्रतुर्मुदा॥ भोजनानंतरंदाल्भ्यःपप्रच्छभार्गवंप्रति॥ यत्त्वयाप्रार्थितंदेवतत्त्वंदासितुम
र्हसि॥ रामउवाच॥ तवाश्रमेमहाभागसगर्भास्त्रीसमागता॥ चंद्रसेनस्यराजर्षेःक्षत्रियस्यमहात्मनः॥
तन्मेत्वंप्रार्थितंदेहिहिंसेयंतांमहामुने॥ ततोदाल्भ्यःप्रत्युवाचददामितववांछितं॥ यन्मयाप्रार्थितंदेव
तन्मेत्वंदातुमर्हसि॥ ततःस्त्रियंसमाहूयचंद्रसेनस्यवैमुनिः॥ रामायप्रददौभीतांरामःप्रीतमनाअभूत्॥
रामउवाच॥ यत्त्वयाप्रार्थितंविप्रभोजनावसरेगुरो॥ तन्मेदासमहाभागददामितववांछितं॥ दाल्भ्य
उवाच॥ स्त्रियोगर्भममुंबालंतन्मेत्वंदातुमर्हसि॥ ततोरामोब्रवीद्दाल्भ्यंयदर्थमहमागतः॥ क्षत्रियांतक
रश्चाहंतत्त्वंयाचितवानसि॥ प्रार्थितश्चत्वयाविप्रकायस्थोगर्भउत्तमः॥ तस्मात्कायस्थइत्याख्याभविष्य
तिशिशोःशुभा॥ एवंरामोमहाबाहुर्हित्वातंगर्भमुत्तमं॥ निर्जगामाश्रमात्तस्मात्क्षत्रियांतकरःप्रभुः॥ २
कायस्थएषउत्पन्नःक्षात्रियांक्षत्रियात्ततः॥ रामाज्ञयासदाल्भ्येनक्षात्रधर्माद्बहिष्कृतः॥ दत्तःकाय

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

स्वधर्मो क्षेमचित्रगुप्तस्य यः स्मृतः॥ तद्गोत्रजाश्च कायस्थाः दाल्भ्यगोत्रास्ततोऽभवन्॥ दाल्भ्योपदेशात्तस्ते
वै धर्मिष्ठाः सत्यवादिनः॥ सदाचारपरा नित्यं रता हरिहरार्चने॥ देवविप्रपितॄणां वै अतिथीनां च पूजका इ
त्यंतेन॥ अत्र क्षात्रधर्मादिति पदं क्षत्रियानुष्ठेयविहितधर्मसामान्यपरं॥ स च धर्मो मनुना ब्राह्मणोद्देशे
न॥ अध्यापनं चाध्ययनं यजनं याजनं तथा॥ दानं प्रतिग्रहश्चापि षट्कर्माण्यग्रजन्मन इत्यनेन धर्मष
ट्कं विधाय क्षत्रियोद्देशेन प्रजानां रक्षणं दानमिज्याध्ययनमेव च॥ विषयेष्वप्रसक्तिं च क्षत्रियस्य समादि
शत्॥ शस्त्रास्त्रभृत्त्वं क्षत्रस्य वणिक्पशुकृषिर्विशः॥ आजीवनार्थं धर्मस्तु दानमध्ययनं यजिरित्यादि
ना॥ याज्ञवल्क्येनापि॥ इज्याध्ययनदानानि वैश्यस्य क्षत्रियस्य चेत्यादिनाप्यविहिता ग्राह्याः॥ तथा
च क्षात्रधर्मपदं न युद्धमात्रपरं॥ मनुयाज्ञवल्क्यादिभिः क्षत्रियोद्देशेन विहितेज्यादिधर्माणां क्षात्रपदस
मभिव्याहृतधर्मपदेनोपादानात्॥ युद्धमात्रपरत्वे मानाभावाच्च॥ अत एव विष्णुपुराणे क्षत्रियाणां यज्ञा
दिधर्मपरित्यागमुक्त्वा ते च निजधर्मपरित्यागाद्ब्राह्मणैश्च परित्यक्ता म्लेच्छतां ययुरित्यंतेन यज्ञादिध
र्माणां निजधर्मपदेनोपादानं संगच्छते॥ हरिवंशेऽप्येवमेव॥ तच्च विष्णुपुराणे यथा॥ ततः पितृराज्यहर
णामर्षितो हैहयतालजंघादिवधाय प्रतिज्ञामकरोत्॥ प्रायशश्च हैहयान् जघान॥ शकयवनकां

(5)

का० बोजपारदपल्लवा हन्यमानास्तत्कुलगुरुं वसिष्ठं शरणं ययुः॥ अथैतान्वसिष्ठो जीवन्मृतकान्कृत्वा सग
४ रमाह॥ वत्स वत्सालमेभिरति जीवन्मृतकैरनुसृतैः॥ एते च मयैव त्वत्प्रतिज्ञापरिपालनाय निज धर्म
द्विजसंगपरित्यागं च कारिताः॥ स तथेति तद्गुरुवचनमभिनंद्य तेषां वेषान्यत्वमकारयत्॥ यवनानथ
मुंडितशिरसोर्धमुंडान्शकान्प्रलंबकेशान्पारदान्पल्हवांश्च श्मश्रुधरान्निःस्वाध्यायवषट्कारा
नेतानन्यांश्च क्षत्रियांश्च कार तेन च निजधर्मपरित्यागात् ब्राह्मणैश्च परित्यक्ता म्लेच्छतां ययुरिति॥ टीका
जीवन्मृतत्वं विवृणोति एते त्वेति। यः स्वधर्मास्य [रिभ्रष्टो] ध्रेश्चैव बहिष्कृतः॥ स जीवन्नेव मृतको लोके
स्मिन्नभिधीयत इति विज्ञुस्मृतेरिति॥ हरिवंशे यथा सगरं प्रकृत्य। ततः शकान्सयवनान्कांबोजान्पार
दांस्तथा॥ पल्हवांश्चैव निःशेषान्कर्तुं व्यवसितः किल॥ ते वध्यमाना वीरेण सगरेण महात्मना॥ वसिष्ठं
शरणं गत्वा प्रणिपेतुर्मनीषिणं॥ वसिष्ठस्त्वथ तान्दृष्ट्वा समयेन महाद्युतिः॥ सगरं वारयामास तेषां द
त्वाभयं तदा॥ सगरः स्वां प्रतिज्ञां च गुरोर्वाक्यं निशम्य च॥ धर्मं जघान तेषां वै वेषान्यत्वं चकार ह॥ अर्धं ४
शकानां शिरसो मुंडयित्वा व्यसर्जयत्॥ यवनानां शिरः सर्वं कांबोजानां तथैव च॥ पारदा मुक्तकेशाश्च प
ल्हवाः श्मश्रुधारिणः॥ निःस्वाध्यायवषट्काराः कृतास्तेन महात्मना॥ शका यवनकांबोजाः पारदाश्च

५A पिशंगाःपते॥ कोलाःसर्पाःसमहिषादार्वाश्चोलाःसकेरलाः॥ सर्वेतेक्षत्रियास्तातधर्मस्तेषांनिराकृतः॥
वसिष्ठवचनाद्राजन्सगरेणमहात्मनेति॥ अतएवतस्यक्षत्रियत्वाभावद्योतकंकायस्थएवउत्पन्नःक्ष
त्रिण्याक्षत्रियात्ततइतिवाक्यंसंगच्छते॥ अस्यार्थः॥ क्षत्रिण्याक्षत्रियात्ततइत्यौत्सर्गिकीक्षत्रिय
त्वजातियोग्यतासूचिता॥ एवंसत्यपिततःसमाज्ञावशात्कायस्थःकायस्थत्वजातिविशिष्टः॥ ए
तेनकायस्थत्वजातेःक्षत्रभिन्नैवप्रसिद्धत्वात्तदाश्रयत्वादस्यक्षत्रियत्वाभावोद्योतितः॥ अग्निपु
राणेपिहरिवंशवदेवक्षत्रियवधप्रतिज्ञासिद्धेःनिःस्वाध्यायवषट्कारत्वसंपादनेनैवाभिहितत्वात्त
गणेशगीतातद्व्याख्यादावपियुद्धस्यक्षत्रियस्वभावजकर्मत्वाभिधानात्तत्रधर्मपदव्यवहारस्यगौ
णत्वात्॥ ग्रंथकृद्भिरपिक्षत्रियाणांयुद्धस्यजीवनसाधनतयाअभिहितत्वेनगौणधर्मस्यैवाभिधाना
त्अध्ययनदानयजनपरत्वसंभवेसातितत्परित्यज्ययुद्धमात्रपरत्वकथनस्यासंगतिकमूढताप्र
युक्तत्वाच्च॥ एवंचतेषांनिर्धर्मकत्वाद्द्वाःभ्योपदेशतइत्यादिनातेषांधर्मविधानमपिसंगच्छते॥ द
त्तःकायस्थधर्मोस्मैचित्रगुप्तस्ययःस्मृतइत्यनेननतुब्रह्मदत्तलेखनरूपधर्ममात्रातिदेशः॥ चित्र
गुप्तस्यधर्मांतरानुपदेशात्॥ इत्थंचांद्रसेनीयानांवैदिककर्मणिनाधिकारःइतिनिर्व्यूढं॥ गागा

(5)

का. भट्टीमेलिखितस्यपद्मपुराणेरेणुकामाहात्म्येऋषीन्प्रतिस्कं दवाक्यमित्यारभ्यकमलाकरधृत
५ कायस्थोज्ञातिरुच्यतइत्युक्तंअनंतरंदक्षप्रजापतेःकन्यांदाक्षायण्याभिधांततः॥उपयेमेततःपुत्रोजा
तस्तस्यमहात्मनः॥विचित्रगुप्तनामासौबुद्धिचातुर्यवीर्यवान्॥ततस्तेनमनोःकन्यायथाविधिवि
वाहिता॥स्वक्षाभिधाततस्तस्यांधर्मगुप्तोबभूवह॥धर्मगुप्तात्स्वयांधार्यांरुद्रगुप्तोभवत्सुतः॥तस्माद
प्सरसोजातःपुत्राणांतुचतुष्टयं॥माथुरोगौडसंज्ञश्चनागरोनैगमस्तथा॥तेषांनामानिचत्वारिचतु
र्णांतुयथाक्रमं॥कायस्थश्चैवशक्तश्चकोलिकश्चमहेश्वरः॥एतेषांकाश्यपंगोत्रंतेषांधर्मंमतःशृणु॥
स्नानंद्विकालमेतेषांत्रिकालेसंधिवे दनं॥अष्टम्यांचचतुर्दश्यांचंडीव्रतपरायणाः॥सोमवारव्रता
श्चैवनवरात्रव्रतास्तथा॥तर्पणंपंचयज्ञानांविधानंचयथाक्रमंनित्येतदंतपाठस्य॥तथा॥एवंहत्वा
र्जुनंरामःसंधायनिशितान्छरान्॥अन्वधावत्तदातान्हंतुंसर्वान्क्षत्रियसत्तमान्॥ततःक्षत्रवराः
सर्वेप्राद्रवंततत्तोभयात्॥पातालेप्राविशन्केचित्केचिद्गगनमाश्रिताः॥स्वकांजातिंस्कृतान्केचित् ५
ब्रह्मवेषमधारयन्॥बभूवुस्तापसाःकेचिद्वनमाश्रित्यतद्भयात्॥तत्रैवावस्थिताःकेचिद्बभूवु
र्नटनर्तकाः॥केचिद्वैतालिकाःशूराराजानस्तद्भयार्दिताः॥सगर्भाचंद्रसेनस्यभार्यादाल्भ्या

श्रमं ययौ॥ ततो रामः समायातो दाल्भ्याश्रममनुत्तमं॥ पूजितो मुनिना रामो ह्यर्घ्यपाद्यासनादिभिः॥
5A अथ मध्याह्नसमये तस्मै भोजनमादरात्॥ ददौ दाल्भ्यमुनिश्रेष्ठो भार्गवाय महात्मने॥ भोजनावसरे त
त्रग्रही स्वापोशनं करे॥ रामस्तु याचयामास तस्माद्दूरमनुत्तमं॥ तस्मै प्रादादृषिः कामं भार्गवाय महात्मने॥
मान्वयामास दाल्भ्यो पि वरं रामान्महामुनिः॥ ततो द्वौ परमप्रीतौ भोजनं चक्रतुर्मुदा॥ भोजनांते महाभागा
वुपविश्यासने मुदा॥ कथा बहुविधास्तत्र चक्रतुर्दाल्भ्यभार्गवौ॥ कथांते भार्गवं दाल्भ्यो वरं पप्रच्छ याचितः॥
यत्त्वया याचितं देव तन्त्वं शंसितुमर्हसि॥ श्रीराम उवाच॥ तवाश्रमे महाभाग सगर्भा स्त्री समागता॥ चंद्रसे
नस्य राजर्षेः क्षत्रियस्य महात्मनः॥ तां मे त्वं प्रार्थितां देहि सगर्भां मुनिसत्तम॥ ततो दाल्भ्यः स्त्रियं तस्य समा
हूय महीपतेः॥ रामाय प्रददौ तां तु ततः सा स्त्री [illegible] तु॥ भीता तां त्वचपलापांगी कंपमाना समागता॥ अ
वेक्ष्य दाल्भ्यः प्रोवाच रामं संहृष्टमानसं॥ यन्मया प्रार्थितं देव तन्मे त्वं दातुमर्हसि॥ राम उवाच॥ यत्त्वया प्रा
र्थितं विप्र भोजनावसरे पुरा॥ तन्मे शंस महाभाग ददामि तव वांछितं॥ दाल्भ्य उवाच॥ प्रार्थितं यन्मया पूर्वं
देव राम जगद्गुरो॥ स्त्रीगर्भकममुं बालं तन्मे दातुं त्वमर्हसि॥ ततो रामो ब्रवीद्दाल्भ्यं यदर्थमहमागतः॥
क्षत्रियांतकरान्मत्तस्तत्त्वया याचितवानसि॥ गर्भस्त्वया मुनिश्रेष्ठ कायस्थः प्रार्थितो यतः॥ तस्मात्काय

(6)

का॰ स्यद्रुत्साख्याभविष्यतिद्विज्ञोःशुभा॥ दुष्टादेनंक्षात्रधर्माद्वारयितुंचत्वमर्हसि॥ ततोदाल्भ्यःप्रत्युवाचभार्ग
६ वंप्रतिहर्षितः॥ माकुरुष्वात्रसंदेहंदुर्बुद्धिर्नभविष्यति॥ एवंरामोमहाबाहुर्हित्वातत्कर्मसत्तमं॥ अगान्नि
जाश्रमंतस्मात्क्षत्रियांतकरःप्रभुः॥ ततःप्रकुपितोरामोनानावेषधरान्नृपान्॥ ज्ञात्वानारदवाक्येनविश
स्त्वानपिचावधीत्॥ कायस्थएषउत्पन्नःक्षत्रिण्यांक्षत्रियात्ततः॥ रामाज्ञयासदाल्भ्येनक्षात्रधर्माद्बहि
ष्कृतः॥ दत्तःकायस्थधर्मोस्मैचित्रगुप्तस्ययःस्मृतः॥ नासाकायस्थधर्मत्वाल्लेख्यावृत्तिश्चभूभुजां॥ त
स्यभार्याकृताचित्रगुप्तकायस्थवंशजा॥ तद्वंश्याजाश्चकायस्थादाल्भ्यगोत्रास्ततोभवन्॥ दाल्भ्योपदेशा
तस्तेवैधर्मिष्ठाःसत्यवादिनः॥ संस्कारसंस्कृतानित्यंभाहृहोमपरायणाः॥ प्रणवेनतथावेदत्रेताकुंड
विवर्जिताः॥ सदाचाररतानित्यंरताहरिहरार्चने॥ देवर्षिपितृपूजार्हाअतिथीनांचपूजकाः॥ यज्ञदा
नतपःशीलाव्रततीर्थरताःसदेतिपाठस्यचब्राह्मणकल्पत्वाभ्युपगमेतुस्फुटतरां॥ तथाहि॥ चित्रगुप्तका
यस्थानांतत्कर्मकथनेउपनयनादेरनुक्तत्वेनत्रैवर्णिकत्वाभावेनमूर्धावसिक्तादिषुवेदाधिकारिषुपारि ६
गणनाभावेनचनवैदिककर्माधिकारः॥ नचतेषांवैदिककर्मानधिकारित्वेवैदिककर्माधिकारिद्वारो
मणिरक्षमन्त्रादिभिर्योनसंबंधानुपपत्तिरितिवाच्यं॥ रुद्रगुप्तांतानांदेवत्वादेवतत्संबंधोपपत्तेः॥

(6A) अत एवाचित्रगुप्तस्य देशान्यत्वकथनपूर्वकं रुद्रगुप्तादप्सरसि जातान्कायस्थप्रभृतीनुपादाय
काश्यपगोत्रमुक्त्वा तेषां धर्ममतः शृणु इत्यादिना वैदिकभिन्नधर्मकथनं संगच्छते॥ तेनैव पूर्वेषां
देवत्वादेवधर्मानधिकारश्च सूचितः॥ न च तद्धर्मेषु पंचयज्ञत्रिकालसंधिवंदनाभिधानाद्वेदमं
त्रवत्कर्माक्षेप इति वाच्यं॥ एवंभूतस्य प्रातःस्नानं तिलकांश्च ठक्काश्रमादिभ्यो जले पुष्पांजलिदानं
सूर्यपूजनसूर्यार्घ्यदानादि सूर्यनमस्कारांतकर्मकलापमुक्त्वा एवं स्नानं प्रातर्मध्याह्नेच का
र्यमित्युक्तत्वात् मध्याह्नेपि सूर्यनमस्कारांतकर्मकलापस्यातिदेशः कृतः॥ तत्र स्नानपदस्याव्यव
हितपूर्वोक्तस्नानप्रभृतिसूर्यनमस्कारांतकर्मपरत्वात्॥ तथा चानेनैव प्रकारेण कायस्थानां त्रि
कालसंधिषु विहितोपासनरूपसंधिवंदनसंभवात् त्रिकालसंधिवंदनमित्यस्यनानुपपत्तिगंधो
पि॥ स्नानं द्विकालमित्यस्य विशिष्याभिधानात् स्नानातिरिक्तस्य सायंकालेनुष्ठेयता॥ किंच ए
तेषां वैदिककर्माधिकारे सर्वकर्मणां प्राप्तत्वात् स्नानमित्यादि खंडीभूतपरायणादूसंतेन धर्मवि
धानं व्यर्थं स्यात्॥ न च प्राधान्येनावश्यकर्तव्यताप्रतिपादनपरमेवतत् नैतावता धर्मांतरव्यावृत्ति

" Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

का. रितिवाच्यं॥तथासतिक्षत्रियादीनामपिधर्मविधानस्यमाजनाद्यव्यावर्तकत्वापत्त्याधर्मव्यवस्थोच्छे
७ दापत्तेः॥तस्मान्नियामकताया एवं यथाव्यवस्थयानवैदिककर्माधिकारः॥नचगोत्राभिधानान्यथानुप
पत्त्यातत्कल्पनमितिवाच्यं॥विवाहेतदुपयोगात्॥अतश्चांद्रसेनीयैर्वेदानाधिकारिभिरेषांयोनसं एक
बंधःसंगच्छते॥एतदेवाभिप्रेत्यगागाभट्टैःकायस्थपदीपेचैत्रगुप्तानुपादायेषांवैदिककर्माधिका
रभावेपीत्युक्तं॥एवंचांद्रसेनीयकायस्थानामपिवैदिककर्मस्वनाधिकारः॥तत्रैवप्रणवेनतथावेद
वेताकुंडविवर्जितादितियच्चनेनवेदादिनिषेध[illegible]यत्तत्रक्षात्रधर्मपदेनयुद्धधर्मएवविवक्षितः॥
दुष्टादेनंक्षात्रधर्मात्त्वंधारयितुमर्हसीत्स्वपत्र[illegible]मस्यश्रीभार्गवरामवचनानुरोधेनक्षात्रधर्मरूपयु
द्धपरित्यागकरणस्यैवतदाज्ञाविषयत्वप्रतीतेः॥क्षात्रधर्माद्बहिष्कृतद्रस्यत्रापिरामाज्ञानुसारिणा
महामुनेर्दाल्भ्यस्यापियुद्धादेवबहिष्करणप्रतीतेः॥वृत्त्यभावेजीवनमेवनभवेदितिकृपयादाल्भ्ये
नचित्रगुप्तलेखनवृत्तिरभ्यादेता॥इतियुद्धातिरिक्तक्षात्रियधर्मोनिराबाधः॥एतत्सूचनायैवयज्ञ ७
दानतपःशीलाइत्येतदुक्तितेनतद्धर्माभिधानमितितत्त्वं॥तथासतियुद्धातिरिक्तसकलधर्मा

Joint Project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

णांप्राप्त्याधर्मिष्ठद्युत्साहिपूजकाद्युक्तंतेनबोधनीयधर्माणामध्ययनादिधर्माणांचप्राप्त्याउनःशूद्रा
दिसाधारणधर्मोपदेशानर्थक्यापत्तेः॥ प्राप्तपरिसंख्यात्वेचत्रैदोष्यापत्तेश्च॥ नन्वधर्मेकथंनेयज्ञ
दानतपःशीलाद्युक्त्यनेनयज्ञादिकर्तृत्वाभिधानानुपपत्तिरितिवाच्यं॥ तत्रयज्ञपदस्यप्रणवेनेत्या
दिनिषेधानुरोधादमंत्रकशूद्रादिसाधारणपंचयज्ञपरत्वात्॥ एतेनचित्रगुप्तधर्मदानेनेववैदि
ककर्माधिकारसिद्धिरित्यपिकस्यचित्[illegible]पनंप्रत्युक्तं॥ चित्रगुप्तस्यदेवत्वेनकर्मानधिकारतया
लेखनार्थमेवउत्पादिततयाधर्मातर[illegible]स्येवचित्रगुप्तसंबंधित्वेनबोधितत्वेनधर्म
पदस्यलेखनवृत्तिपरत्वात्॥ अतएवयः[illegible]तत्स्यक्तं॥ हरिवंशेविष्णुपुराणेतट्टीकास्यवि
ष्णुस्मृतिपर्यालोचनयान्वयप्रतिज्ञाभाः[illegible]विषयतावच्छेदकवध्यवृत्तिजातिप्रयुक्त
सकलधर्मप्रत्युत्पन्यतरेणाविनाऽसिद्धेः॥ श्रीमद्वेदव्यासेनसगरचरितप्रस्तावेदर्शितत्वात्॥ भा
र्गवप्रतिज्ञासिद्धेरप्यन्यतरेणाविनाऽसिद्धेः॥ श्रीभार्गवाज्ञायाअपिअवश्यंतदनुगुणाया
एववान्यतयातदाज्ञानुसारिदाऽन्यस्यापिसकलधर्मप्रच्युतेरेवावश्यकतयातदनुगुणत
यासकलधर्मपरत्वसंभवेयुद्धमात्रेक्षाव्रधर्मपदप्रतिपाद्यत्वंकथंनस्यादितिकमूढता

का- प्रयुक्तत्वात्॥अतएवतस्यव्रात्यतयाक्षत्रियवैश्यकन्यालाभासंभवात्स्वानुगुणचैत्रगुप्तसंत
८ तिजकन्यया चंद्रसेनजविवाहोप्युपपद्यते॥चंद्रसेनजस्यक्षत्रियत्वेपि॥द्विजातयःसवर्णासु ज
नयंति सुतांस्तु यान्॥तान्सावित्रीपरिभ्रष्टान्व्रात्यानाहुर्मनीषिण इति वचनेन व्रात्यत्वबोध
नात्॥विशुद्धसवर्णदंपतीजन्यस्यैव तज्जातीयतया व्रात्यवेदानधिकारिचांद्रसेनचंद्रगुप्तसंतति
जकन्योभयोत्पत्तिकानां क्षात्रियत्वजात्यसंभवेन क्षत्रिययोग्यवैदिककर्मसु अधिकाराभावसिद्धे
श्च॥वस्तुतः पद्मस्कांदादिपुराणाभट्टकृते[illegible]यच हेमाद्र्यादिनिबंधेषु प्राचीनार्वाचीनजा
तिविवेकग्रंथेषु च चांद्रसेनविषयककमलाकररागाभट्टधृतश्लोकानामनुपलंभेन निर्मूलत्वे
न तुष्यत्विति न्यायेन पाठस्य प्रामाणिकत्वेपगमेपि पूर्वोपदर्शितयुक्तिसूत्रस्यादिविरोधेन च न वैदि
ककर्माधिकारसंभव इति सिद्धं॥इदानीं कायस्थ प्रभूनिर्णयप्रसंगेन परभापरनामकानां केषां
चिन्निर्णय उच्यते॥तेचोक्तामाधवकृतशातप्रश्नकल्पलतायां॥आर्यावर्ते तु यः कश्चित्साहदेवा
भिधो नृपः॥चतुरंगबलैर्युक्तः सार्वभौमः प्रतापवान्॥परचक्रेण तद्राष्ट्रं प्लावितं सकलं तथा॥
ततो युद्धमतीवोग्रं लोकानां निधनप्रदं॥चतुरंगबलैर्युक्तः साहदेवाभिधो नृपः॥संग्रामे निधनं

का. प्राप्तोभार्यैकाचाचन्द्रोपिता॥ दाल्भीनाम्नीक्षत्रियस्यभर्तृहीनासगर्भका॥ योषित्तस्याश्रमेप्राप्तामु
९ निनासाभिरक्षिता॥ प्रसूतिर्दशमेमासेअभवद्यमलंतदा॥ पुत्रिकाचैवपुत्रश्चवर्धेतेऋषिवेश्मनि॥ य
मलौयौवनंप्राप्तौक्रीडन्तन्योन्यपाक्षिपत्॥ तस्माद्वंशस्यविस्तारोभवत्तस्यसमीपतः॥ व्यवहारेदाल्भ्यगो
(84) त्रेदाल्भ्येनैवप्रदीयते॥ परस्परभवोयस्मात्तस्मात्तेपरभाःस्मृताः॥ एकगोत्राश्चतेसर्वेसर्वेकर्मबहि
ष्कृताः॥ सप्तसप्तब्दनिवासेनतद्ग्रामस्थास्तुतेभवन्॥ कन्यादानप्रतिग्राहेग्रामनाम्नैवकारयेत्॥
शूद्रवद्व्यवहारंचदत्तवान्मुनिसत्तमः॥ सर्वज्ञातिपरास्तेतुतस्मात्तुपरभाःस्मृताः॥ इत्येवंत्रयःप
रभूनामानएकःपरभोद्वौकायस्थौचेतिषट्[illegible]येकारिणोजातिभेदास्तेषांधर्माश्चनिरूपिताः
x ॥ परभुवांपाठेमद्यमांसभक्षणशूद्रापेयजलादिरूपाचाराः श्रीमच्छत्रपतिशंभुशाकृतत्प्रधान
श्रीमत्कालीनपंडितनिर्मितप्रबंधादवगंतव्याइत्यलमतिविस्तरेणेतिदिशं॥ ॥ विस्तरस्तुअ
स्मत्कृतबृहत्कायस्थपरभूभेदधर्मादर्शतोवगंतव्यइति॥ ॥ बालानांसुखबोधायप्रबंधो ९
निर्मितोमया॥ तेनतुष्यतुगौरीशोधर्मगोप्तामहेश्वरः॥ ॥ इतिश्रीमत्थत्तेसुपनामकनील
कंठकृतःकायस्थपरभूभेदधर्मादर्शःसमाप्तः॥ ॥ इदंपुस्तकमागाथेपाख्यपीरेशेनालिखितं॥

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)

दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८

Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com